

kadıları arasında adından övgüyle bahsedilen bir şahsiyet olarak tanındı. Ayrıca Bursa'da kadılık yaptığı yıllarda Durmuşzâde Ahmed Efendi'nin talebelerinden Seyyid Mustafa Âsım Efendi'den ta'lik öğrendi. Vefatında Edirnekapı Mezarlığı'nda şair Bâkî'nin yanına defnedildi.

Sultan I. Mahmud devrinin meşhur hattatları arasında yer alan Rodosî'nin müze ve kütüphanelerde sülüs ve nesih pek çok eseri vardır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Hazine, nr. 2299/54), Dârü'l-kütübü'l-Misriyye (el-Fünûn'ü'l-Cemîle, nr. 71, 72; Tal'at, nr. 10) ve Ekrem Hakki Ayverdi hat koleksiyonunda sülüs-nesih kıtalar ve bir sülüs-nesih murakka' İbrâhim Rodosî'nin sanatında ulaştığı seviyeyi gösteren güzel örneklerdir. Rodosî'nin yetiştirdiği öğrencilerden Mustafa Kütâhî ve Galata Sarayı yazı hocası Yusuf Hâfız önde gelen Osmanlı hattatları arasında yer alır. Ayrıca Süleyman b. Ahmed, *Mir'ât-ı Hattâtîn* adlı eserinde Köstendilî Ahmed Efendi, Üsküdarlı Hatıpzâde Hacı Mustafa Efendi ve Bosnalı Mustafa Ağa'yı da gördüğü eserlerinden dolayı Rodosî'nin talebesi olarak kaydetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Süleyman b. Ahmed, *Mir'ât-ı Hattâtîn*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10.338, vr. 7^a, 33^b, 34^b; Suyolcuzaâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 53; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 52-53; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts., s. 153.

M. UĞUR DERMAN

İBRÂHİM b. SA'D

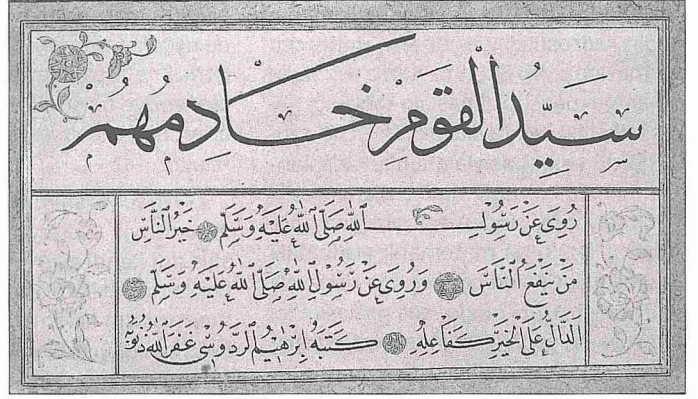
(إبراهيم بن سعد)

Ebû İshâk İbrâhim b. Sa'd
b. İbrâhim ez-Zührî
(ö. 183/799)

Hadis hâfızı, fakih.

108'de (726) Medine'de doğdu. Aşere-i mübeşşereden Abdurrahman b. Avf'ın torunu olan babası rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan bir muhaddis ve fakih-ti; Medine'de kadılık yapmıştı. İbrâhim'in yetişmesinde İbn Şihâb ez-Zührî'nin büyük katkısı olmuş, İbrâhim ayrıca Saffân b. Süleym, Sâlih b. Keysân, İbn İshak, Abdullah b. Muhammed b. Akîl, Hişâm b. Urve, Muhammed b. İkrime el-Mahzûmî'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden öğrencileri Ya'kûb ve Sa'd ile Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd, Bişr el-Hâfî, İbnü'l-Mâcîşûn, Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî hadis rivayet etmiştir. Döneminde Medine'de onun en çok hadis bilen kişi olduğu, İbn

İbrâhim
Rodosî'nin
sülüs-nesih
kıtası
(Rado, s. 153)

İshak'tan sadece ahkâm konusunda yaptığı rivayetlerin 17.000 civarında bulunduğu belirtilmekte (Hatîb, VI, 83), Zehebî ise farklı senedler ve mükerrerlerle bu sayıya ulaşıldığını, gerçekte söz konusu rivayetlerin bu rakamın onda birine dahi ulaşmadığını kaydeder (*A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 40). İbrâhim b. Sa'd, ömrünün sonuna doğru öğrencilerinden biriyle Bağdat'a yerleştiğinden çok sayıda Iraklı kendisinden hadis almış, Abbâsî Halifesi Hârûnürreşid ona ikramda bulunmuş, fetvalar sormuş (Hatîb, VI, 84; Safedî, V, 352), beytümâlin velâyeti görevi de kendisine verilmiştir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan İbrâhim b. Sa'd 183'te (799) Bağdat'ta vefat etti; bu tarih 182 (798), 184 ve 185 olarak da zikredilmiştir.

Ahmed b. Hanbel, İbrâhim b. Sa'd'ın sika, hadislerinin "müstakim" olduğunu söylemiş, Yahyâ b. Maîn, özellikle Zührî'den yaptığı rivayetleri başkalarının rivayetlerine tercih ederek onun için sika, hüccet veya "leyse bihi be's" ifadelerine yer vermiştir. Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, Ebû'l-Hasan el-İclî ve İbn Adî de onun için sika terimini kullanırken Ebû Hâtîm er-Râzî bir rivayete göre sika, diğer bir rivayete göre ise "leyse bihi be's" demiş, Vekî b. Cerrâh, sika olup olmadığını bilmediği gerekçesiyle başlangıçta rivayette bulunmamışsa da daha sonra ondan hadis almıştır.

Aynı zamanda fakih olan İbrâhim b. Sa'd, ud çalarak şarkı söylemeyi ve müzik dinlemeyi câiz gördüğü için eleştirilmiş, Zehebî ise müzikeye dair kesin bir nas olmadığı için onun tenkit edilemeyeceğini belirtmiştir. Kendisine yöneltilen eleştiriler sebebiyle biyografisine *Mizânü'l-i'tidâl*'de yer veren Zehebî hadislerinin delil olarak kabul edilmesi, cerh ve ta'dilde görüşüne başvurulacak münekkithler arasında sayılması dolayısıyla onu *Zikru men yu'temedü kavluhû fi'l-cerh ve't-ta'dil, er-Ruvâtü's-şikâtü'l-mutekellem fi-*

him bimâ lâ yücübü reddehüm ve Tezkiretü'l-huffâz gibi eserlerine de almıştır. İbn İshak'ın *es-Sîre*'sinin râvilerinden olan İbrâhim b. Sa'd'ın bazı hadislerini ihtiva eden bir cüzün VIII. yüzyılda istinsah edilmiş nüshası Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de (Hadis, nr. 1558, vr. 373-392) bulunmaktadır (Sezgin, I, 95).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât: el-Mütemmim*, s. 456-457; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, I, 288-289; a.mlf., *et-Târihu's-şagîr*, II, 231-232; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 214, 238; Osman b. Saîd ed-Dârimî, *et-Târîh* (nşr. Ahmed Muhammed Nurseyf), Dimaşk, ts. (Dârü'l-Me'mûn li't-türâs), s. 43; Ebû Zür'a ed-Dimaşkî, *et-Târîh* (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî), Dimaşk 1980, I, 533-534; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 101-102; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, IV, 4-5; Hatîb, *Târihu Bağdad*, VI, 81-84; İbn Abdülhâdi, *'Ulemâ'ü'l-hadis*, I, 371-372; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 252-253; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 40; VIII, 304-310; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 33-35; a.mlf., *Zikru men yu'temedü kavluhû fi'l-cerh ve't-ta'dil* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1410/1990, s. 178; a.mlf., *er-Ruvâtü's-şikâtü'l-mutekellem fihim bimâ lâ yücübü reddehüm* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Mevsilî), Beyrut 1412/1992, s. 37; Safedî, *el-Vâfi*, V, 352-353; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tehzib*, I, 121-123; Sezgin, GAS, I, 95.

ALİ TOKSARI

İBRÂHİM b. SEYYÂR

(bk. NAZZÂM).

İBRÂHİM b. SİNÂN b. SÂBİT

(إبراهيم بن سنان بن ثابت)

Ebû İshâk İbrâhim b. Sinân
b. Sâbit b. Kurre es-Sâbî
(ö. 335/946-47)

Matematikçi ve astronom.

296'da (909) Bağdat'ta doğdu. Aslen Harranlı Sâbîiler'den olup tanınmış bir aileden gelmektedir. Babası hekim ve matematikçi Sinân b. Sâbit, dedesi, Hali-

İBRÂHİM b. SINÂN b. SÂBİT

fe Me'mûn'un kurduğu Beytülhikme'nin bilgin kadrosu içinde yer alan mütercim ve matematikçi Sâbit b. Kurre'dir. Soylu bir aileye mensup olmasının sağladığı geniş imkânlardan faydalanarak iyi bir tahsil gördü ve babasıyla onun arkadaşlarının yanında bir matematikçi olarak yetişti. Otobiyografisinden anlaşıldığına göre (*Resâ'il*, s. 23-30) matematik alanındaki araştırmalarına on beş yaşında başlamış ve *Kitâbü Âlâtî'l-azlâl* adlı risâlesini on altı veya on yedi yaşlarında iken yazmıştır.

Kitâb fi harekâti's-şems adlı eserinin baş tarafında, öteden beri güneş hakkında gözlem yapmayı ve bunun sonucunu bir kitap halinde ortaya koymayı düşündüğünü, ancak hükümdarın uyguladığı baskı sebebiyle kaçıp saklandığı için bu konudaki kaynak eserlerden yoksun kaldığını, bozulan yaşama düzenini yoluna koyma ve geçimini sağlamanın dışında planını gerçekleştirilmeye fırsat bulamadığını anlatmakta (*a.g.e.*, s. 275), fakat niçin saklandığını belirtmemektedir. Ancak babası Sinân b. Sâbit'in, hekimbaşısı ve dostu olduğu Halife Kâhîr-Billâh'ın İslâmiyet'i kabul etmesi için yaptığı baskı karşısında korkup Horasan'a kaçtığı, bir müddet sonra da Bağdat'a dönerek kendi isteğiyle İslâm'a girdiği bilinmekte (İbnü'l-Kiftî, s. 190), oğlu İbrâhim'in de bu olayları onunla birlikte yaşadığı tahmin edilmektedir. Kaynaklarda her ne kadar kendisinin de babası gibi İslâmiyet'i seçtiği kaydedilmekteyse de eserlerinde besmele, hamdele ve salveleye yer vermediğine bakarak bunun zevahiri kurtarmaktan öteye gitmediği söylenebilir. İbrâhim b. Sinân yakalandığı ciğer hastalığından kurtulamayarak Bağdat'ta öldü (İbn Ebû Usaybia, s. 307).

İslâm bilim tarihinde Benî Mûsâ'dan sonra gelen dördüncü kuşağa mensup olan İbrâhim b. Sinân zengin bir geçmişin mirasçısıydı. Zira onun dönemine kadar belli başlı matematik metinleri tercüme edilmiş, bu alanda geliştirilen araştırma yöntem ve teknikleri köklü biçimde yerleşmişti. Meselâ Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî'den Ebû Kâmil'e uzanan cebirciler geleneği, Abbas b. Saîd el-Cevherî, Neyrîzî gibi Öklidci literatürü izleyen geometriciler geleneği, nihayet dedesi Sâbit b. Kurre gibi bilginler sayesinde devam eden Benî Mûsâ geleneği bu alanda önemli sonuçlara ulaşmış, yeni yöntemler ve farklı teoriler geliştirmişti. İbrâhim b. Sinân, bu birikimden yararlanarak geometrik dönüşümlerle koni kesitlerine ve

bunların parabolün bir kısmının ölçümüne uygulanmasına dair incelemesini ilerletmiş ve astronomi aletlerine dair genel bir teoriye ulaşmak amacıyla güneş saatleri hakkındaki çalışmasını derinleştirmiştir.

Eserleri. İbrâhim b. Sinân çalışmalarını tanıtmak üzere yazdığı risâlede bu risâlesini kendi eserlerinin başkalarına, başkalarınınkilerin de kendisine mal edilmemesi için kaleme aldığını söyler. Burada tanıtılan eser sayısını dokuzsa da klasik kaynaklar bu sayının daha fazla olduğunu kaydetmektedir. Bankipûr Oriental Public Library'deki mecmuada (nr. 2468) yer alan risâlelerden Bîrûnî ve İbrâhim b. Sinân'a ait olanlar 1948'de Haydarâbâd'da iki ayrı cilt halinde yayımlanmış, ancak bu yayında iki âlimin geometrik çizimleri birbirine karıştırılmıştır. Daha sonra Ahmed Selîm Saîdân, İbrâhim b. Sinân'a ait aşağıdaki ilk yedi risâleyi *Resâ'ilü İbn Sinân* adı altında daha dikkatli bir çalışmayla yeniden yayımlamıştır (Küveyt 1403/1983); 1. *Mü'elleftü İbn Sinân*. İbrâhim b. Sinân, bu risâlede eserlerini mahiyet ve muhtevalarıyla birlikte tanıtmakta, baş tarafta da ailece yaşadıkları sıkıntıya temas ederek çalışmalarını hangi şartlar altında sürdürdüğünü belirtmektedir (*Resâ'il*, s. 19-30). 2. *Risâle fi resmî'l-kuṭû'î's-selâse*. Üç koni kesitinin çizimini konu alan eserde müellif geometrik dönüşümlere başvurur. Apollonios'tan yararlanmak suretiyle bir dikgen benzerliği yardımıyla daireyi dönüştürerek elips çizer. Sağ kenarı enine eksene eşit olan özel bir hiperbolden faydalananak bütün hiperboller çıkarır. Bu arada çağdaşı geometricilerin sadece analiz yöntemini kullanıp Apollonios'a ters düştüklerini, kendisinin ise analiz ve sentezi birlikte kullandığını anlatır. Risâlede onun biri didaktik, diğeri lojik olmak üzere iki amaç güttüğü anlaşılmaktadır. Bu yöntem, bir yandan okuyucuya geometrik problemleri çözmenin yolunu gösterirken bir yandan da bu problemleri tasnif ederek o konuda düşünmeye, çözümlerde analiz ve sentezin yararlarına dair bilgi verir (*a.g.e.*, s. 41-50). 3. *Risâle fi misâḥati'l-kaṭ'î'l-mükâfi*. Müellif, parabolün ölçümüyle ilgili olan bu çalışmasının ilk bölümünde geometrik dönüşümlerde üçgen ve çokgenlerin alanlarının oranlarını koruduğunu, ikinci bölümde ise ortak üçgenin taban alanındaki parabolün bir bölümünün alan oranı ile eşit olduğunu ve yine bu eşitliğin türdeşlerinin oranlarında da aynen görüldüğünü birer teorem-

le kanıtlar (*a.g.e.*, s. 55-56). 4. *Risâle fi ṭarîḫi't-taḥlîl ve't-terkîb*. Gerek geometrik gerekse cebrik problemlerin çözümünde analiz ve sentezin birbirini izleyen iki yöntem olduğunu anlatan müellif bunların önemini vurgulamaya çalışır. Ona göre Öklid'in sıkça başvurduğu sentez, sadece problemin çözüm yollarını gösterdiği için pedagoji alanında faydalı olan bir yöntemdir; analiz ise neden ve niçinler üzerinde durarak araştırmacıya problemi temelden kavrama ve yeni hipotezler geliştirme imkânı sağlar. Genellikle Apollonios'un sentez yöntemini uyguladığını belirten İbrâhim b. Sinân birçok mühendisin bu yöntemi ihmal etmesinden yakınır (*a.g.e.*, s. 77-142). 5. *el-Mesâ'ilü'l-muḥtâre*. Büyük ölçüde Öklid geometrisinin izlerini taşıyan eser, o dönemde bu ilmin ne kadar gelişmiş olduğunun bir belgesi niteliğindedir (*a.g.e.*, s. 160-269). 6. *Kitâb fi harekâti's-şems*. Güneş saati ve irtifâ alma araç gereçlerinin yapımı ve özelliklerini ve konuyla ilgili ölçüm usullerini içeren bir risâledir (*a.g.e.*, s. 275-303). 7. *Kitâbü'l-Uṣṭurlâb*. Müellifin kendi biyografisine dair risâlesinde söz etmediği bu çalışma Ebû Yûsuf Hasan b. İsrâîl için hazırlanmıştır (*a.g.e.*, s. 309-317). 8. *Kitâbü Âlâtî'l-azlâl*. İbrâhim b. Sinân, on altı veya on yedi yaşlarında kaleme aldığı bu eserini yirmi beş yaşında iken tekrar gözden geçirerek kısaltmıştır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4832/15). İbnü'l-Heyssem de eseri *Kitâb fi âleti'z-zıl* adıyla ihtisar ettiğini söyler (İbn Ebû Usaybia, s. 555). Paul Luckey, kitap hakkında *Die Schrift des Ibrâhim b. Sinân b. Sâbit über die Schatteninstrumente* (Tübingen 1944) adlı bir doktora tezi hazırlamış ve bu çalışmanın bir özetini *Orientalia*'da yayımlamıştır (XVII [1948], s. 504-510). 9. *Kitâb fîmâ ista'melehü Baḥlâmyus 'alâ sebîli't-tesâhül*. Müellifin, otobiyografisinde on sekiz yaşında başlayıp altı yılda tamamladığını belirttiği risâle Satürn, Mars ve Jüpiter'in düzensiz hareketlerini konu almakta ve bu hususta Batlamyus'un kullandığı yöntemi yetersiz bularak eleştirmektedir. İbnü'n-Nedîm'in *Fî Agrâzi Kitâbi'l-Mecisṭi* adıyla zikrettiği eserle bunun aynı kitap olduğu sanılmaktadır. Yine İbnü'n-Nedîm, onun *Kitâb mâ vücade min tefsîr li'l-makâleti'l-ülâ mine'l-maḥrûṭât* adlı bir çalışmasından daha söz etmekte (*el-Fihrist*, s. 381) ve gölge ölçümü yöntemiyle vakit tayinini konu aldığı anlaşılan bu eserle *Hediyyetü'l-'ârifîn*'de (I, 6) *Kitâbü'r-Ruḥâme* adıyla anılan kitabın aynı olduğu düşünülmek-

tedir. İbrâhim b. Sinân'a ayrıca *Kitâbü'l-Hikme* ve *Zübdetü'l-hikem* adlı iki eser isnat edilmekteyse de onun felsefeyle ilgilendiği konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 381; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 57-59, 190; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 307, 555; Suter, *Die Mathematiker*, s. 53-54; a.mlf., "Abhandlung über die Ausmessung der Parabel von İbrâhim b. Sinân b. Tahâbit", *Vierteljahrschrift der Naturforschenden Gesellschaft in Zürich*, LXIII, Zürich 1918, s. 214 vd.; Brockelmann, *GAL*, I, 244-245; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 6; Sarton, *Introduction*, I, 631-632; Sezgin, *GAS*, V, 292-295; VII, 274-275; R. Rashed, "İbrâhim İbn Sinân İbn Thâbit İbn Qurra", *DSB*, VII, 2-3; a.mlf., *Les mathématiques infinitésimales du IXe au XIe siècle. Fondateurs et commentateurs: Banû Mûsâ, İbn Qurra, İbn Sinân, al-Khazîrî, al-Qûhî, İbn al-Samhî, İbn Hûd*, London 1416/1996, I, tür.yer.; a.mlf., "İbrâhim İbn Sinân", *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures*, Dordrecht 1997, s. 441-442; A. Saidan, *The Works of İbrâhim İbn Sinân*, Kuwait 1983; a.mlf., "İbrâhim b. Sinân", *Mevsû'atü'l-ḥadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 74-81; H. Bellost, *İbrâhim İbn Sinân: L'analyse et la synthèse* (yüksek lisans tezi, 1994), l'Université de Paris; a.mlf., "İbrâhim İbn Sinân: On Analysis and Synthesis", *Arabic Sciences and Philosophy*, I/2, Cambridge 1991, s. 211-232.

Rüşdî Râşid

İBRÂHİM SÜRESİ

(سورة إبراهيم)

Kur'an-ı Kerim'in
on dördüncü sûresi.

Mekke döneminde Nûh sûresinden sonra nâzil olmuştur (Süyûtî, I, 28, 30, 31, 83). 28 ve 29. âyetlerin Medine devrinde Bedir Gazvesi'nde öldürülen müşrikler hakkında indiğine dair rivayetler varsa da (İbn Kesîr, IV, 509; Süyûtî, I, 45) müfessirlerin çoğunluğu bunlara itibar etmemiştir (Âlûsî, XIII, 179). Mushafta elif-lâm-râ harfleriyle başlayan beş sürenin beşincisidir. Âyet sayısı elli iki olup fâsılası (أ، ب، د، ر، ص، ظ، ل، م، ن) harfleridir. İsmi, Mekke'nin güvenliği ve orada oturanların iyiliği için dua eden Hz. İbrâhim'den alır (âyet 35).

Kaynaklarda nüzûl sebebiyle ilgili herhangi bir olaydan söz edilmiyorsa da üslûp ve muhtevasından anlaşıldığına göre sûre, Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e ve ona inananlara karşı sürdürdükleri baskıların yoğunlaştığı bir dönemde, hicrete yakın günlerde inmiştir. Sürenin başında (âyet 3), dünya hayatı-

nın lezzetlerine taparcasına bağlanan ve mânevî güzelliklere sırt çeviren müşriklerin insanları Allah yolundan vazgeçirmek için bütün güçleriyle çaba gösterdikleri, bu tutumlarının anlaşılmasız bir sapıklık olduğu açıklanır. Müslümanlara uygulanan toplu boykot yıllarında onların ibadet ve tavaf için dahi Kâbe'ye yaklaştırılmadıkları hatırlanırsa bu âyetlerin o dönemde müslümanlara yapılan baskıları dile getirdiği düşünülebilir. Ayrıca sûre içinde namazı sürekli olarak kılmayı hatırlatan (âyet 31) ve Hz. İbrâhim'in hem kendisi hem de zürriyeti için namaz kılmakla ilgili duasını (âyet 40) ihtiva eden âyetlerin bulunması bu sürenin hicretten kısa bir süre önce vuku bulan mi'rac olayından, yani beş vakit namazın farz kılınmasından sonra nâzil olduğunu gösterir; sûre ile ilgili bütün rivayetler de bunu destekler mahiyettedir.

Sürenin ana fikri ve amacı, Hz. Peygamber'in davetini reddeden ve ona karşı düşmanlıklarını arttıran sürdürülen kâfirleri sert bir biçimde uyarıp tehdit etmek suretiyle caydırmaktır. Konusu ise öteki Mekkî sûrelerde olduğu gibi tevhid, vahiy ve peygamberlikle ilgili temel iman meseleleridir. Hak dini yayma uğrunda peygamberlerin katlandığı sıkıntılara dair bilgilerin de yer aldığı sûre beş bölüme ayrılabilir.

Birinci bölümde (âyet 1-12) üç önemli hususa dikkat çekildiği görülür. Bunlardan birincisi, Allah'ın vahiy ve peygamber göndermedeki esas hedefi insanları küfrün karanlığından kurtarıp hidayete erdirmektir. Ancak diğer peygamberler ve -bir örnek olmak üzere- Hz. Mûsâ, sadece kendi kavimlerini kurtarmakla görevli oldukları halde Hz. Muhammed bütün insanları aydınlığa çıkarmakla görevlendirilmiştir (âyet 5). Kur'an'ın Arapça gönderilmiş olması Resûl-i Ekrem'e böyle bir görevin verilmesine engel teşkil etmez; çünkü yüce ve hikmet sahibi Allah, daha önceki peygamberlere de hep kendi kavimlerinin diliyle vahiy indirmiştir (âyet 4). İkinci önemli husus vahyin diliyle ilgilidir. Yûsuf sûresinin başında (12/2) Kur'an'ın açık seçik bir Arapça ile gönderildiği ifade edildiği halde bunun sebep ve hikmeti açıklanmamıştı. İbrâhim sûresinde ise vahyin tebliğinde bir peygamberin kendi kavminin dilini kullanmasının iletişimi kolaylaştırmak gibi bir hikmet taşıdığı açıklanmıştır. Buna rağmen peygamberler kendi kavimleri tarafından büyük bir direnişle karşılanmışlardır. Üçüncü husus, peygamberlerin tebliği karşısında

inanmayanların ortaya koyduğu direniş ve bunun sebepleridir. Peygamberler insanların ruhlarında imanı yerleştirip kökleştirmeye, onları sosyal ilişkilerinde doğruluk ve iyiliğe yönlendirmeye çalışırken inkârcıların bilhassa lider konumunda bulunanları daha çok kendi çıkarları için zararlı gördükleri peygamberlerle çatışmaya girerler. Sürenin ilk bölümünde bu çatışmanın iki temel sebebine dikkat çekilir: Birincisi dünya hayatının nimetlerine aşırı düşkünlük (âyet 3), ikincisi geçmişten gelen alışkanlıklara, gelenek ve göreneklere şuarsuz bağlılık (âyet 10). Sürenin birinci bölümü, kendilerine karşı yapılan ezâ ve cefalara rağmen peygamberlerin Allah'a güvenip yollarına devam etmeleri hususunda gösterdikleri azim ve iradeyi dile getiren âyetlerle son bulur.

Sürenin ikinci bölümünde (âyet 13-27), inanmayanların peygamberlere karşı sürdürdükleri düşmanlığın başka bir boyutuna dikkat çeken âyetler yer alır. Bu da peygamberlerin öz yurtlarını terketmeye zorlanmasıdır. Aynı âyetlerde peygamberi yurdundan sürüp çıkarmanın o kavme neye mal olacağı da bildirilmektedir. Allah onları yok edip yerlerine tekrar müminleri yerleştirecek, müşrikleri bu dün-

İbrâhim sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

